Stefano Mancuso

Fitòpolis

La ciutat viva

Galàxia Gutenberg

Stefano Mancuso

Fitòpolis, la ciutat viva

Traducció de
Maria Llopis i Freixas

Galàxia Gutenberg

Títol de l'edició original: *Fitopolis, la città vivente*
Traducció de l'italià: Maria Llopis i Freixas

Publicat per
Galaxia Gutenberg, S.L.
Av. Diagonal, 361, 2n 1a
08037-Barcelona
info@galaxiagutenberg.com
www.galaxiagutenberg.com

Primera edició: abril de 2024

© Gius. Laterza & Figli, 2023
Tots els drets reservats
© de la traducció: Maria Llopis, 2024
© Galaxia Gutenberg, S.L., 2024

Preimpressió: Maria Garcia
Impressió i enquadernació: Romanyà-Valls
Sant Joan Baptista, 35, La Torre de Claramunt-Barcelona
Dipòsit legal: B 77-2024
ISBN: 978-84-19738-99-8

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot realitzar amb l'autorització dels seus titulars, a banda de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 45).

Índex

Pròleg 9

1. L'home és la mesura de totes les coses 13
2. El cos que esdevé arquitectura 25
3. La ciutat en evolució 39
4. La supervivència del més ben adaptat 47
5. El metabolisme urbà 87
6. La ciutat difusa 103
7. Fitòpolis 123
8. Els carrers dels arbres 135

Notes 155
Referències iconogràfiques 165

Pròleg

En l'espai d'unes poques dècades, la humanitat ha experimentat una revolució en els seus hàbits ancestrals. Sense que ens n'haguem adonat realment, però pas a pas, diria quilòmetre rere quilòmetre, la nostra espècie, que fins fa poc vivia immersa en la natura habitant tots els racons de la Terra, ha anat reduint el seu radi d'acció fins a concentrar la majoria dels representants només a l'interior dels centres urbans. D'una espècie capaç de viure en qualsevol lloc, ens hem transformat, en poques generacions, en éssers especialitzats en la vida de la ciutat. Una revolució comparable només a la transició de caçadors-recol·lectors a agricultors que es va produir fa 12.000 anys.

Les ciutats, no pas tot el planeta, són els espais on vivim avui. Se'n desprèn que la manera com les hem imaginat i construït, la seva eficàcia i els efectes que tenen sobre tots els éssers vius s'han convertit en una matèria que transcendeix la simple activitat urbanística, i afecta, al contrari, la vida de tot ésser viu. La vida a la ciutat garanteix a la nostra espècie un augment de la funcionalitat en molts àmbits: des del consum d'energia fins al transport, des de l'escola fins a la sanitat, des de les oportunitats laborals fins a les culturals, tot en un entorn urbà funciona de manera més eficient. Alhora, la separació de la nostra llar natural és la causa principal de molts dels problemes de la modernitat. Per resoldre aquest conflicte aparentment irreconciliable entre la ciutat i la natura, les ciutats del futur, ja siguin construïdes des de zero o renovades, haurien de portar la natura al nostre nou hàbitat, transformant les ciutats en «fitòpolis», ciutats vives en què la relació entre plantes i animals s'acosti

a la proporció que trobem a la natura: 86,7 % de plantes *versus* 0,3 % d'animals (inclosos els humans). Es tractaria, doncs, de destinar una gran part de la superfície d'una ciutat a plantes; tot el contrari del que passa avui. No se m'acut res més important per al futur de la humanitat que això: reajustar les relacions amb altres éssers vius. Primer de tot la que tenim amb les plantes.

La relació entre els éssers humans i les plantes és un tema desafiant: es tracta d'una cosa amb una essència veritable que se'ns escapa a la majoria de nosaltres, tot i que és tan senzill que es pot descriure amb una sola paraula: dependència. La vida animal *depèn* de la vida vegetal. Sense les plantes tota vida animal seria impossible. Les plantes, segons l'admirable definició de Kliment Timirjazev, un botànic rus de principis del segle xx, són l'enllaç que uneix el Sol a la Terra. Gràcies a la fotosíntesi, les plantes aconsegueixen el resultat aparentment miraculós de transformar l'energia lumínica del Sol en energia química (sucres) que permet que els animals visquin i es multipliquin. La fotosíntesi és el veritable motor de la vida: aigua, llum i diòxid de carboni per produir sucres i oxigen. No hi ha res més important; depenem de les plantes per a tot. És una noció comuna que les plantes representen la base de la cadena tròfica i que l'oxigen que respirem en prové. Sovint, però, oblidem el fet que l'anomenada energia fòssil (com el petroli i el carbó) implica fòssils vegetals, i que la majoria dels ingredients actius medicinals, fibres tèxtils, materials de construcció (la fusta) són d'origen vegetal.

I per si no n'hi hagués prou, afegiu-hi que les plantes són casa nostra. Literalment. Els nostres avantpassats eren éssers arboris –és a dir, vivien als arbres– com encara ho fan molts dels nostres parents primats més propers. Aquesta llarga familiaritat amb les capçades dels arbres, amb les branques i amb les fulles, ha tingut efectes més profunds del que podríem imaginar. En un cert sentit, el nostre cos, des de la seva estructura general fins a les característiques que considerem més típicament humanes, reflecteix fidelment aquesta gènesi arbòria. La visió binocular amb els ulls apuntant cap endavant; la diferenciació entre membres anteriors formats per braços i mans aptes per agafar, i els posteriors formats per cames i peus

aptes per a la locomoció; la postura dreta; els dits equipats amb ungles en lloc d'urpes; les crestes de la punta dels dits que coneixem com a empremtes dactilars, etc., són totes modificacions evolutives, originades per permetre que els primats visquin als arbres, que han tingut conseqüències fonamentals per a la nostra història. Si mai heu respost a l'impuls atàvic d'enfilar-vos a un arbre, sabreu que la capçada és un entorn on és molt difícil moure's: un embolcall de branques complicat de superar, amb branques i branquillons cada cop més prims cap als extrems de la capçada, allà on es troba la part productiva de l'arbre. En aquestes condicions, tenir visió binocular ajuda a valorar millor les distàncies i moure's amb més seguretat; el cos dret i els braços prènsils permeten enfilar-se pel tronc i entre les branques, i, finalment, tenir una mà amb els dits equipats amb coixinets suaus coberts d'empremtes i protegits per ungles permet arribar fins i tot a les branques més primes on es poden recollir fruits i fulles. Aquelles mateixes mans, aptes per viure als arbres, gràcies a les quals l'home va desenvolupar la capacitat de construir eines.

Gran part del que ens fa humans prové dels arbres. No només perquè durant milions d'anys els nostres avantpassats van viure entre les seves capçades, modelant els cossos com a resposta a aquest entorn verd, sinó també perquè gràcies a la fusta van aconseguir construir els primers refugis i eines. L'home ha coevolucionat amb les plantes i sempre ha viscut en entorns en què les plantes pràcticament representaven tot l'ecosistema. En termes evolutius, la ruptura d'aquest vincle és molt recent. Passem el temps davant de la pantalla d'un ordinador des de fa poques dècades i en vivendes il·luminades per llum elèctrica des de fa tres o quatre generacions, però abans vam ser agricultors durant unes cinc-centes generacions, i durant unes vint mil generacions caçadors-recol·lectors íntimament connectats amb el món natural i, per tant, amb les plantes que el representen quasi tot. Bé, vint mil generacions humanes no passen debades; aquestes vint mil generacions que van viure entre les plantes tenen molta més influència en la nostra humanitat que les cinc-centes que han passat des del començament de l'agricultura i la civilitza-

ció. Observem el verd: és el color del qual la nostra espècie és capaç d'apreciar el major nombre de matisos. El fet que els nostres ulls siguin tan hàbils per distingir el color de les plantes, amb més detall que cap altre, sembla gairebé un suggeriment, com si les mateixes arrels de la nostra història ens mostressin on és important posar la nostra mirada, ja que de les plantes, avui com fa tres-cents mil anys, depèn la nostra capacitat de sobreviure. En realitat, encara que la nostra és una història de relació amb les plantes, amb la intenció d'imaginar-nos com una espècie ara situada al marge i, evidentment, per sobre de la natura, les hem esborrat del nostre horitzó, i hem quedat cecs davant d'aquest món del qual depenem.

En resum, la nostra relació amb les plantes no es limita de cap manera a la simple dependència alimentària o energètica, com vulgueu definir-la, sinó que és molt més profunda i implica una forta acció de les plantes en qualsevol aspecte de la nostra vida. Fins i tot quan es tracta de construir o canviar la manera d'entendre les ciutats, escoltar aquelles vint mil generacions que ens han precedit i per a les quals un bosc era la llar pot resultar fonamental. En una època de canvis tan dràstics, en què la resistència i la capacitat d'adaptació esdevenen valors fonamentals, imaginar les nostres ciutats com a organismes difusos i en comunitat amb la resta d'éssers vius, en definitiva imaginar les nostres fitòpolis construïdes com si fossin plantes, podria aportar enormes beneficis per a la nostra espècie i el planeta.